

ROZHLADY

HUDOBNÉ VZDELÁVANIE V TRNAVSKÝCH UČITEĽSKÝCH INŠTITÚTOCH

ERIKA TAVALYOVÁ

TAVALYOVÁ, Erika. Music Education in Teacher institutes in Trnava. *Historický časopis*, 2023, 71, 2, pp. 319–347, Bratislava.

Based on the analysis of primary sources, the study documents the genesis of teacher education in Trnava, from the establishment of the teacher training in 1857 until 1950, when the teacher training institutes were abolished. It focuses on research into music education and music practice in teacher training institutes. At the same time, it profiles music teachers in these teacher training institutions and their influence on the quality of music education.

Key words: Ecclesiastical Catholic Men's Teachers' Institute. Roman Catholic Women's Teachers' Institute. State Teacher Academy, Trnava. Music Education. Music. Singing. Playing violin. Playing piano, organ. J. Pöltzel. A. Kapp. F.O. Matzenauer. M. Schneider Trnavský. M.S. Ernstová. E. Lehotay. V. Brós.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2023.71.2.5>

Úvod

Pred zavedením tereziánskej školskej reformy sa na učiteľské vzdelávanie nekládol osobitný dôraz, učitelia ľudových škôl neboli špeciálne pripravovaní na svoje povolanie. V cirkevných školách, či už kláštorných, alebo farských vyučovali hlavne kňazi, na vyšších typoch mestských škôl zasa absolventi artistických (filozofických) fakúlt. Prvé uvedomelé snahy o vzdelávanie budúcich učiteľov ľudových škôl zaznamenávame až v období školskej reformy *Ratio educationis* (1777). Systematická príprava budúcich učiteľov sa mala realizovať v pedagogických kurzoch *Institutio candidatorum ad magisteria*, otvorených pri štvorročných hlavných školách, ktoré po pripojení pedagogickej prípravky zmenili názov na normálne alebo vzorové. V Uhorsku bola prvá normálna škola založená v Bratislave už v roku 1775. Pedagogický kurz trval od troch týždňov do šiestich mesiacov a bol povinný pre každého, kto chcel učiť na ľudových školách, teda aj pre učiteľov na dedinách. V praxi sa však očakávalo, že učiteľ bude schopný zastávať aj pozíciu organistu alebo kantora. Preto bola k učiteľskému kurzu ne-

skôr pripojená aj hudobná prípravka. V ďalších rokoch boli takéto pedagogické kurzy otvorené aj v Košiciach (1777) a v Banskej Bystrici (1778). Niekoľkomesačné vzdelávanie sa však ukázalo ako nedostatočné, preto druhé vydanie *Ratio educationis* (1806) predĺžilo vzdelávanie učiteľov na 1 rok. Ani toto časové navýšenie však nebolo postačujúce. Požiadavka vyškoliť odborne znalých učiteľov ľudových škôl a zároveň aj schopných organistov pre potreby chrámu podnietila v roku 1819 biskupa J. Pyrkeru k založeniu prvej cirkevnej učiteľskej preparandie *Institutum Praeparandorum* pri kňazskom seminári v Spišskej Kapitule. Učiteľské štúdium už bolo dvojročné a podľa tohto vzoru boli následne založené aj cirkevné učiteľské preparandie v Banskej Bystrici (1856), Košiciach (1856) a v Trnave (1857).¹

Založenie trnavskej preparandie nadviazalo na bohatú pedagogickú a hudobnú tradíciu mesta. Už v stredoveku Trnava reagovala na potrebu vzdelávať svojich obyvateľov zakladaním farských a kláštorňých škôl. Do 17. storočia disponovala všetkými stupňami školského vzdelávania vrátane univerzitného. Reforma Márie Terézie síce Trnavskú univerzitu presunula do Budína, jej *Ratio educationis* (1777) však podnietilo vznik ďalších elementárnych škôl v meste a tým zvýšilo dopyt po kvalifikovaných učiteľoch. Trnava preto prejavila aktivitu aj v potrebe učiteľského vzdelávania a po vzore prvej učiteľskej preparandie v Spišskej Kapitule (1819) založila v roku 1857 dvojročnú Rímskokatolícku preparandiu. Odborná príprava učiteľov pre elementárne školstvo v Trnave pokračovala kontinuálne až do roku 1950 a môžeme ju rozdeliť na tri etapy. Prvú datujeme do rokov 1857 – 1896 v podobe Rímskokatolíckej preparandie (1857 – 1872), neskôr Učiteľského ústavu (1872 – 1896), od roku 1893 ho nahradil Rímskokatolícky učiteľský ústav pri kláštore uršulínok. V posledných piatich rokoch svojej existencie sa transformoval na Štátnu učiteľskú akadémiu (1945 – 1950).

Hudobné vzdelávanie v Rímskokatolíckom učiteľskom ústave v rokoch 1857 – 1896

Rímskokatolícka učiteľská preparandia a jej hudobní pedagógovia v rokoch 1857 – 1872

O založenie Rímskokatolíckej učiteľskej preparandie sa zaslúžil arcibiskup Ján Scitovský spolu s mestom Trnava.² Jej slávnostné otvorenie sa uskutočnilo 26. ok-

1 MICHALIČKA; VANĚKOVÁ a ZACHAROVÁ. *Dejiny najstarších učiteľských ústavov na Slovensku: zborník Múzea školstva a pedagogiky*. Bratislava 2002, s. 3.

2 Arcibiskup po dohode s mestom sem premiestnil pedagogickú prípravku z Nových Zámkov, ktorá bola pôvodne založená pri normálnej škole v Bratislave a do Nových Zámkov sa presunula v roku 1843. SZORÁDOVÁ. Hudobná škola (Musikschule) a počiatky profesionálneho hudobného školstva. In KALINAYOVÁ-BÁRTHOVÁ, ed. *Hudobné dejiny Bratislavy. Od stredoveku po rok 1918*. Bratislava 2020, s. 219.

tóbra 1857 za prítomnosti mestskej aj cirkevnej honorácie.³ Preparandia bola pričlenená ku katolíckej hlavnej škole⁴ a pravdepodobne sa nachádzala v priestoroch arcibiskupského paláca na námestí sv. Mikuláša. Začiatky neboli jednoduché, učebné priestory boli malé, vybavenie chudobné a najväčší problém bol s obsadením pedagogických postov.⁵ Vyučovanie viedol hlavný učiteľ, ktorý pokrýval väčšinu predmetov, ako pomocní mu vypomáhali učitelia hlavnej školy. Keďže celkovo navštevovalo preparandiu ročne okolo 40 – 50 kandidátov, vytáženie hlavného učiteľa bolo enormné.

Podľa vzoru Rímskokatolíckeho učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule boli na školu prijímaní 15-roční chlapci, ktorí mali skončené aspoň 4 nižšie ročníky gymnázia, reálnej alebo meštianskej školy a vykazovali hudobné nadanie. Uprednostňovali sa tí, ktorí mali v hudbe aj praktické znalosti. Vyučovanie hudobných predmetov totiž patrilo od začiatku medzi neoddeliteľnú súčasť učiteľského vzdelávania na všetkých cirkevných učiteľských preparandiách. Štúdium bolo dvojročné, pričom v prvom ročníku sa kandidáti vzdelávali hlavne v teoretických predmetoch, druhý ročník bol zameraný na praktické vyučovanie. Z hudobných predmetov sa vyučoval spev, ktorý zahŕňal nácvik cirkevných, ľudových piesní a gregoriánskeho chorálu a hra na organe, v ktorej mal absolvent dosahovať úroveň kantorskej a organovej praxe pre potreby kostola.⁶

Dôležité postavenie obidvoch predmetov vo vyučovacom procese dokazuje aj výber pedagógov. Od vzniku preparandie mal spev vo svojom rozsiahlom učiteľskom úväzku hlavný učiteľ František Schmied,⁷ hru na organe vyučoval organista Dómu sv. Mikuláša Alexander Kapp. Už po troch rokoch však prichádza

3 Štátny okresný archív v Trnave (ŠOA), fond Učiteľský ústav v Trnave 1865 – 1894, *A Nagyszombati Kir. Katholikus Tanítóképző Intézet 1875/76 tanévi értesítője*, s. 3.

4 V. Michalička v zborníku *Dejiny najstarších učiteľských ústavov na Slovensku* (2002) tvrdí, že sa učiteľská preparandia nachádzala v budove Oláhovho seminára (s. 20). Vo výročnej správe z roku 1859/60 je však uvádzaná spolu s hlavnou školou, ktorú navštevovalo až 457 žiakov, učiteľský ústav ďalších 41 chlapcov. Je teda málo pravdepodobné, že by obidve školy sídlili v malých priestoroch Oláhovho seminára.

5 V prvých rokoch vyučovali na učiteľskej preparandii iba 3 pomocní a jeden hlavný učiteľ. Všetci pomocní učitelia vyučovali zároveň aj na hlavnej škole. Na preparandii vyučovali približne iba 4 až 5 hodín týždenne. Úväzok hlavného učiteľa však tvorili iba vyučovacie hodiny na preparandii, v niektorých rokoch to bolo až 38 hodín týždenne. Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár (EFK), *A nagyszombati kir. kath. tanítóképezde növendékek érdemsorozata az tanév II fele 1863/64*, s. 2.

6 GREGOR a SEDLICKÝ. *Dejiny hudobnej výchovy v českých zemiach a na Slovensku*. Praha 1990, s. 167.

7 Okrem spevu vyučoval František Schmied aj pedagogické vedy, kreslenie, geometriu, nemecký a slovenský jazyk, prírodné vedy a geografiu. Celkovo jeho úväzok činil 22 hodín. EFK, *Jahresbericht der katholischen Musterhauptschule und der k. k. Lehrerbildungsanstalt zu Tirnau 1859/60*, s. 6.

ku zmene vo vedení inštitútu. Schmied bol prinútený z učiteľskej preparandie odísť, pretože neovládal maďarský jazyk, ktorý sa stal vyučovacím jazykom. Od roku 1860 ho nahradil učiteľ hlavnej školy Ján Pöltzel, ktorý prebral vedenie preparandie až do roku 1871/1872.⁸ V hlavnej škole sa pravdepodobne venoval aj vyučovaniu spevu, pre potreby ktorého vydal v Trnave v roku 1856 *Venček piesní pre mládež katolíckych ľudových škôl*.⁹ O jeho hudobných kvalitách svedčí aj fakt, že sa v preparandii ujal oboch hudobných predmetov, spevu aj hry na organe, ktoré vyučoval až do roku 1868/69. Okrem nich však učil aj všetky ostatné predmety – jeho týždenný úväzok bol v školskom roku 1863/64 až 38 hodín.¹⁰ Hodnotenie študentov v hudobných predmetoch bolo zo strany Pöltzla veľmi prísne. V školskom roku 1863/64 udelil v obidvoch ročníkoch z hry na organe známku výborný len v jednom prípade, najčastejšie hodnotil známkami 3 a 4.¹¹ Vysoké pedagogické nasadenie sa neskôr podpísalo na jeho zdraví, keďže od roku 1870 často absentoval a musel byť zastupovaný pomocnými učiteľmi hlavnej školy. Keď v roku 1868 vyšiel 38. zákonný článok, ktorý si vyžadoval aj realizáciu zásadných organizačných či vzdelávacích zmien, nebol schopný riadenia inštitútu a v roku 1872 odišiel zo zdravotných dôvodov do dôchodku.¹²

Hru na organe vyučoval okrem Jána Pöltzla aj trnavský organista, skladateľ, dirigent a pedagóg Alexander Kapp (1817 – 1876). V učiteľskej preparandii pôsobil hneď od jej založenia v roku 1857 až do roku 1861,¹³ kedy odišiel pracovať ako učiteľ na trnavské arcibiskupské gymnázium¹⁴ a predpokladáme, že práve z tohto dôvodu opustil preparandiu. Ako pedagóg spevu, hry na organe a správca hudobnej knižnice sa znova uvádza od roku 1868/69.¹⁵ Jeho pedagogická práca priamo vychádzala a nadväzovala na praktické hudobné skúsenosti a zručnosti. Okrem hlavného zamestnania organistu v Dóme sv. Mikuláša, kde pôsobil od roku 1848, viedol ako zbormajster mužský spevácky spolok Tyrnauer Männergesangverein a vynikal aj ako hudobný skladateľ. Svoje diela, ale aj úpravy

8 Ján Pöltzel predtým pôsobil ako učiteľ v hlavnej škole, kde bol jeho úväzok 17 hodín. Na preparandii v prvých troch rokoch vypomáhal len ako pomocný učiteľ, vyučoval krasopis a hospodárstvo, celkovo len 4 hodiny týždenne. EFK, *tanévi értesítője 1859/60*, s. 6.

9 BUGALOVÁ. Hudobný život v Trnave. In ŠIMONČIČ, ed. *Dejiny Trnavy, zväzok prvý*. Trnava 2010, s. 562.

10 Ján Pöltzel vyučoval všetky predmety s výnimkou slovenského jazyka, matematiky a náboženstva. EFK, *tanévi értesítője 1863/64*, s. 2.

11 EFK, *tanévi értesítője 1863/64*, s. 3 a *tanévi értesítője 1864/65*, s. 2.

12 ŠOA, *tanévi értesítője 1875/76*, s. 5.

13 ŠOA, *tanévi értesítője 1875/76*, s. 4.

14 LENGOVÁ. Hudba v období romantizmu a národno-emancipačných snáh (1830 – 1918). In ELSCHKEK, ed. *Dejiny slovenskej hudby od najstarších čias až po súčasnosť*. Bratislava 1996. s. 233.

15 ŠOA, *tanévi értesítője, 1877/78*, s. 4.

skladiieb známych autorov tvoril hlavne pre trnavské arcibiskupské gymnázium, kde organizoval hudobné akadémie a dirigoval orchester.¹⁶ Roku 1867 tu dokonca premiéroval svoju operu *Synovia Jakuba*.¹⁷ Z úcty k pamiatke J. Kollára vytvoril zborové dielo *Čtverospěv k pohřební slávnosti Jana Kollára* (1852). Z ďalších 12-tich zachovaných cirkevných skladiieb vynikajú najmä dve vokálno-inštrumentálne omše a jedno requiem.

V Kappovej kompozičnej tvorbe nachádzame aj diela súvisiace s jeho pedagogickou činnosťou. Pre potreby vyučovania hry na organe vytvoril 12 organových prelúdií, pre účely zborového spevu sa zasa zachovalo viacero rukopisov zborových skladiieb a capella, ale aj diela určené pre zbor so sprievodom nástrojov.¹⁸ Dá sa predpokladať, že tieto svoje diela využíval pri vyučovaní spevu a hry na organe aj v učiteľskej preparandii. Alexander Kapp vyučoval hudobné predmety do roku 1873/1874, keď preparandia prešla organizačnými aj personálnymi zmenami. Aktívnejšie však do nich už nezasiahol, nakoľko v roku 1874 z dôvodu vážnej choroby z učiteľského ústavu odišiel.¹⁹

To, že sa na trnavskej preparandii hudba nezanedbávala, svedčí úväzok Alexandra Kappa z roku 1859/60, keď Kapp vyučoval iba hru na organe a mal pre obidva ročníky určených až 7 hodín týždenne.²⁰ Počet hodín spevu nevieme exaktne určiť. U J. Schmieda a aj J. Pöltzla sú uvádzané v rámci ich celkového úväzku, z výročných správ z rokov 1875/76 až 1880/81 však predpokladáme, že sa vyučoval pravdepodobne 2 hodiny týždenne. Hudobným predmetom sa teda na preparandii venovalo najmenej 9 hodín. V porovnaní so spišsko-kapitulskou preparandiou, ktorá mala podobný charakter (bola cirkevná a mužská) a v ktorej sa od roku 1848 vyučovali obidva predmety 5 hodín týždenne v každom ročníku,²¹ sa dá konštatovať, že hudba a spevu sa v Trnave venoval rovnaký priestor.

Učiteľská preparandia vynikala aj svojou mimoškolskou hudobnou činnosťou študentov. Tá sa viazala nielen na každodenné liturgické povinnosti v inštitúte, ale aj na jezuitské kolégium, kde štvorhlasný mužský spevácky zbor participoval každý štvrtok a nedeľu pri ružencových, mariánskych či eucharistických pobožnostiach. Šikovní študenti prispievali svojou organovou hrou aj pri slávnostných omšiach v Univerzitnom kostole.²²

16 BUGALOVÁ. *Hudobná Trnava a Mikuláš Schneider-Trnavský*. Trnava 2011, s. 63.

17 BUGALOVÁ, *Hudobný život*, s. 265.

18 LENGOVÁ, *Hudba v období romantizmu*, s. 237.

19 ŠOA, *tanévi értesítője 1875/76*, s. 5.

20 EFK, *tanévi értesítője 1859/60*, s. 6.

21 JENDRICHOVSKÝ. *Vzdelávanie učiteľov-organistov, kantorov v ríms.-katolíckom učiteľskom ústave v Spišskej Kapitule v rokoch 1819 – 1949*. Ružomberok 2006, s. 28.

22 EFK, *tanévi értesítője 1859/60*, s. 7.

Rímskokatolícky mužský učiteľský ústav a jeho vývoj v rokoch 1872 – 1896

V roku 1868 bol vydaný XXXVIII. zákonný článok o vyučovaní v národných školách,²³ ktorý požadoval transformovať dvojročné cirkevné učiteľské preparandie na trojročné učiteľské ústavy, presne vymedzil povinné predmety a obsah vyučovania. Trnavská preparandia však neustále bojovala s nedostatkom stálych pedagógov, ktorých nahrádzala zväčša pomocnými učiteľmi na čiastočné úväzky. Roku 1872 nastúpil na pozíciu riaditeľa Jozef Zelliger,²⁴ pedagóg, autor učebníc, metodik a prekladateľ z maďarského do slovenského jazyka. Inštitút pod jeho vedením prešiel potrebnou reorganizáciou, keď sa dvojročná Rímskokatolícka preparandia pretransformovala na trojročný Rímskokatolícky učiteľský ústav. Ustálil sa aj kolektív pedagógov, ktorý priniesol stabilitu a pedagogickú skúsenosť. V tomto období navštevovalo inštitút vo všetkých troch ročníkoch približne 60 študentov.²⁵

Zákonný článok²⁶ presne definoval aj hudobné predmety. V mužských učiteľských ústavoch sa mali povinne vyučovať spev a hudba. Predmet hudba zahŕňal okrem hry na organe, resp. v nižších ročníkoch hru na klavíri, ktorá sa vyučovala aj v dvojročných preparandiách, navyše povinnú hru na husliach. Pre prvý a druhý ročník bolo určených 5 hodín, pre tretí ročník 4 hodiny hudby a spevu. Celkový počet hodín určených pre hudobné predmety tak dosiahol 14 hodín týždenne. V Rímskokatolíckom učiteľskom ústave v Trnave sa snažili preskupiť hodiny hudby a spevu tak, aby sa hudobné vzdelávanie mohlo zamerať najmä na vyučovanie hry na hudobných nástrojoch. Z tohto dôvodu sa spev obmedzil iba na 2 hodiny týždenne a prebiehal súčasne vo všetkých troch ročníkoch. Ostávajúce hodiny sa rozdelili na dve hodiny hry na klavíri, resp. hry na organe a dve

23 XXXVIII. zákonný článok z roku 1868 o vyučovaní v národných školách, HLAVA VIIa §81 – 116. Zbierkový fond Múzea školstva a pedagogiky v Bratislave – listiny.

24 Jozef Zelliger (1837, Senica – 1886, Trnava), učiteľský diplom získal v roku 1853 a okrem pôsobenia na učiteľskom ústave v Trnave pôsobil najprv ako učiteľ na elementárnych školách, neskôr ako stredoškolský učiteľ, v rokoch 1869 – 1872 aj ako riaditeľ na Rímskokatolíckom učiteľskom ústave v Banskej Bystrici. Významná bola aj jeho činnosť v Spolku sv. Vojtecha, kde od roku 1875 pracoval ako člen výboru a účtovník. Pre slovenské školy napísal asi 27 slovenských učebníc a metodických príručiek: *Abeceďár* (1870), *I. čítanka* (1870), *II. čítanka* (1871), *III. čítanka* (1872), *IV. čítanka* (1872), *Ústavoveda* (1872), *Zemepis* (1874), *Návod k vyučovaniu zemepisu* (1874), *Cvičenie umu a reči* (1875), *Čítanka pre slovenské ľudové školy* (1880), *Malý zemepis* (1883), *Počtoveda* (1883). On sám na učiteľskom ústave učil pedagogiku, vzdelávacie predmety a hospodárstvo. ŠOA, *Výročná správa Štátnej učiteľskej akadémie v Trnave z rokov 1932 – 1933*, s. 4.

25 Študenti boli zväčša katolíci, ale početne boli zastúpení aj chlapci židovského vierovyznania. Národnosť chlapcov bola hlavne maďarská a nemecká, chlapci slovenskej národnosti boli zastúpení iba v malom počte. ŠOA, *Výročné správy z rokov 1875/76 – 1880/81*.

26 XXXVIII. zákonný článok z roku 1868, §88.

hodiny hry na husliach.²⁷ Každý ročník mal teda k dispozícii 6 hodín hudby a spevu týždenne, z toho inštrumentálnej hre sa venovala až 4-hodinová dotácia.

Tabuľka 1: Prehľad hudobných hodín vyučovaných týždenne v Rímskokatolíckom učiteľskom ústave v rokoch 1875 – 1896

	1. ročník	2. ročník	3. ročník
Spev	2		
Hra na husliach	2	2	2
Hra na klavíri	2	2	
Hra na organe			2

Učebné plány zo spevu a hry na hudobných nástrojoch²⁸ vychádzali z predpokladu, že budú vzdelávať aj študentov bez akejkoľvek znalosti hudby. Z tohto dôvodu zahŕňala obsahová náplň hry na klavíri, organe a husliach v prvom ročníku aj základy všeobecnej hudobnej náuky, akými bolo čítanie nôt v husľovom a basovom kľúči, ďalej zoznamovanie sa s nástrojom, napr. držanie huslí a sláčika, ladenie huslí, hru melódií a cvičení v jednoduchých tóninách. Pri hre na klavíri a organe sa postupovalo od jednoduchých technických cvičení, hru dvoj-, troj- a štvorhlasných cvičení na organových manuáloch, až k nácviku predohier k cirkevným piesňam. Vo vyšších ročníkoch náročnosť stúpala. V hre na husliach sa pokračovalo cvičeniami v tóninách s vyšším počtom krížikov a bécok, v 3. ročníku bola zahrnutá aj hra duet (transkripcie skladieb od B. Kélera *Komická predohra*, V. Belliniho *Predohra k opere Piráti* a i.). V organovej hre sa pridalo aj zvládnutie pedálovej techniky, tvorenie predohier aj v modálnych tóninách a hra cirkevných piesní, ich úpravy a harmonizácia.

Spev obsahoval nácvik elementárnych hlasových cvičení v rôznych durových a molových tóninách, spev gregoriánskeho chorálu a antifón hlavne pre potreby každodenných liturgických aktivít, na ktorých sa študenti museli povinne zúčastňovať a prispievať svojou hudobnou činnosťou. Pre liturgické potreby nacvičili napríklad Omšu od Michaela Haydna, dva spevy *Tantum ergo* a litánie na svätých. Zo svetskej tvorby to boli maďarské ľudové piesne, piesne od A. Kappa *Ranná pieseň*, K. Therna *Dievča ide na záhradu*, C. M. von Webera *Lovecká pieseň*, R. Kreutzera *Večerné modlitby* a mnoho iných.

Pri výučbe sa používali spevníky určené na nácvik liturgickej praxe, napr. *Katolícky spevník* (1865) od J. Egryho, *Manuale Musico lithurgicum* (1853) od F. Žaškovského, ďalej *Katolícky cirkevný spevník* (1855) od Tárkányiho a bratov

27 ŠOA, *tanévi értesítője 1875/76*, s. 15-17.

28 ŠOA, *tanévi értesítője 1877/78*, s. 17-19.

Žaškovských. Využívala sa aj zbierka pre miešané cirkevné zbory pod názvom *Spevník. Maďarské a latinské cirkevné piesne* (1859), určená pre mládež študujúcu na katolíckych stredných školách od bratov Žaškovských. Na osvojenie nástrojovej hry slúžilo *100 progresívnych etud pre klavír* od C. Czernyho a *Husľová škola* C. H. Hohmanna.²⁹

Úspešný absolvent učiteľského ústavu mal teda ovládať hru na husliach hlavne pre potrebu výučby spevu na ľudovej škole. V hre na organe mal však dosahovať úroveň praktického organistu vo farnostiach. Táto požiadavka často narážala pri hudobnom vzdelávaní na nemalé problémy, a to aj napriek tomu, že si učiteľský ústav upravil počet hodín hudobného vzdelávania tak, aby hra na organe mala najväčšie zastúpenie. Od roku 1877/78 sa dokonca v učebných plánoch zvýšil počet hodín organovej hry v druhom ročníku na 3 hodiny týždenne na úkor hry na husliach v prvom ročníku, ktorá sa vyučovala iba 1 hodinu týždenne.³⁰ Ani tento časový priestor však nepostačoval a hlavne študenti bez predchádzajúcich skúseností mali s hrou na organe nemalé problémy. Ďalším nedostatkom bolo aj slabé nástrojové vybavenie. Jozef Zelliger na túto skutočnosť reagoval vo svojej výročnej správe:

„Naše vzdelávacie inštitúcie majú ešte jednu nemenej dôležitú úlohu, a to školit’ dobrých organistov. Je to tiež jedno z našich nemožností. Tam, kde je dostatok dobrých nástrojov, ani tam nemôžu preukázať sľubné výsledky; a kde nástroje chýbajú, tam je výsledok rovný nule. Tri ročníky učiteľského ústavu majú spolu 14 hodín hudby týždenne, z toho niekoľko hodín treba venovať aj hre na husliach a spevu; koľko je teda možné venovať klavíru a organu? Ak je v jednom ročníku 15 až 20 študentov, koľko hodín môže študent cvičiť na organ počas jedného týždňa, jedného školského roka? Riešime tento problém spoliehaním sa na individuálny prístup alebo vlastnú usilovnosť žiakov, často na úkor iných predmetov a samotného študenta? Sťažnosti v tejto veci sú oprávnené a nemožno z nich viniť učiteľské ústavy, chyba je niekde inde.“³¹

29 ŠOA, *tanévi értesítője 1875/76*, s. 15-17 a 1877/78, s. 17-19.

30 ŠOA, *tanévi értesítője 1877/78*, s. 18.

31 *„Tanítőképző intézeteinknek még egy s nem csekély horderejű föladatuk az is, hogy jó orgonistákat (kántorokat) is képezzenek. A képtelenségek és lehetetlenségek egyike ez is. A hol elég és jó hangszer van, ott sem tudnak valami kecsegtető eredményt fölmutatni; ott pedig, hol a hangszerek is hiányoznak, ott az eredmény a zerussal egyenlő. A három tanfolyamnak van hetenként 14 órája, ebből karének és hegedüre is fordítandó néhány óra; memmyit lehet e szerint zongora s orgonára fordítani? Ha már most egy-egy tanfolyamban csak 15-20 növendék van, hány órán át gyakorolhatja magát egy-egy növendék egy hét, egy tanév alatt? Magán szorgalmával pótolja-e a tanterv hiányát? Magán szorgalma által, de a tantárgyak árán egészítse-e ki a hiányokat? A panaszok e téren jogosultak ugyan, de a tanítőképző intézeteket nem*

Uvedené nedostatky sa vedenie učiteľského ústavu snažilo kompenzovať zamestnaním kvalitného hudobného pedagóga. Vyučovanie hudobných predmetov prebral po Alexandrovi Kappovi v roku 1872 František Otto Matzenauer (1845 – 1901), hudobník, literát, prekladateľ, dirigent, pedagogický publicista a učiteľ.

František Otto Matzenauer sa narodil v Beňove pri Pđerrove. Základné vzdelanie získal u otca, ktorý tiež pôsobil ako učiteľ, neskôr navštevoval reálne gymnázium vo Viedni. V štúdiu pokračoval práve na Rímskokatolíckej učiteľskej preparandii v Trnave, ktorú absolvoval v roku 1865 a kde ho hru na organ a spev vyučoval J. Pöltzel.³² Po ukončení vzdelávania najprv pôsobil ako učiteľ v Brezne a Starej Turej (1870 – 1872). Roku 1873 sa vrátil do Trnavy a zaujal pozíciu organistu v Dóme sv. Mikuláša, kde aktívne nadviazal na hudobné pôsobenie regenschoriho Jána Czárdu a organistu Alexandra Kappa³³ organizovaním hudobných koncertov a rôznych predstavení z diel svetových skladateľov. Pod jeho vedením hudobne dozrievali na chóre dómu aj mladí gymnazisti Zoltán Kodály a Mikuláš Schneider Trnavský. Do hudobného života mesta však zasahoval aj v širšej miere, bol dirigentom hudobného krúžku pri Dobrovoľnom hasičskom zbore, od roku 1889 zbornajstrom Trnavského spevokolu, umelecky pôsobil pravdepodobne aj v Katolíckom tovarišskom spolku, v Trnavskom spoločenskom združení (Tyrnauer Geselligkeitsverein) a v Slovenskom spevokole.³⁴ Činil sa aj ako hudobný skladateľ, zostavil a vydal *Duchovný spevník katolícky* (1882), kde zharmonizoval piesne z *Nábožných výlevov* Andreja Radlinského,³⁵ *2 cyrilometodské zbory*, ďalej graduále *Propre es Dominus* pre štvorhlasný miešaný zbor a dve antifóny *Regina coeli* a *Salve regina* pre štvorhlasný miešaný zbor a orchester.³⁶ Počas svojho pedagogického pôsobenia na učiteľskom ústave zostavil spevník *Adventné vianočné a kostolné piesne* (1872) a skomponoval

sujthatja a kötelességmulasztás vádja, ezt másutt kell keresni.“ ŠOA, *A Nagyszombati Kir. Katholikus Tanítóképző Intézet 1880/81 tanévi értesítője*, s. 7.

32 ŠOA, *tanévi értesítője 1877/78*, s. 26.

33 BUGALOVÁ, *Hudobná Trnava*, s. 67.

34 BUGALOVÁ, *Hudobná Trnava*, s. 60-61.

35 Z celkového počtu 286 piesní zaradil neskôr M. Schneider Trnavský do svojho *Jednotného katolíckeho spevníka* 68 Matzenaureových piesní, ktoré mierne harmonicky upravil alebo transponoval o sekundu nižšie. Múzeum školstva a pedagogiky (MŠP), f. *Pozostalost' Josefa Šamka: listinný materiál životopisného, učiteľského a hudobnoteoretického charakteru; ŠAMKO a ŽIKAVSKÁ. František Otto Matzenauer; život a dielo, s použitím materiálu z pozostalosti po J. Šamkovi*, s. 5.

36 42 taktové graduále *Prope est Dominus* bolo obľúbeným dielom samého Schneidera Trnavského, ktorý ho aj vlastnoručne prepísal. Orchester v 8 taktovej antifóne *Regina coeli* a 52 taktovej *Salve regina* tvorili 1. a 2. husle, viola, violončelo, kontrabas, tympany a organ. MŠP, ŠAMKO. *František Otto Matzenauer*, s. 6.

Omšu F dur (1878) pre mužský zbor. Zachovali sa aj jeho ľahké klavírne salónne skladby a rôzne úpravy maďarských ľudových piesní.³⁷

Okrem bohatej hudobnej a literárnej činnosti sa venoval aj pedagogickej praxi. Na Rímskokatolícky učiteľský ústav v Trnave bol prijatý v rámci jeho reorganizácie ako dlhoočakávaný druhý hlavný profesor. Na inštitúte pôsobil od 21. decembra 1872 až do 15. septembra 1879³⁸ Vyučoval matematické predmety, prírodné vedy, nemčinu a kreslenie, od roku 1874/75 prebral po A. Kappovi aj vyučovanie hudby a spevu.³⁹ Jeho pedagogický úväzok bol až 24 hodín týždenne. Prostredie školy veľmi dobre poznal, preto bol pri realizácii reforiem pre J. Zelligera veľkou oporou. Na učiteľskom ústave vytvoril prvé učebné plány zo všetkých predmetov, ktoré vyučoval, teda aj z hudby a spevu. Okrem toho zveľadil a rozšíril hudobnú zbierku. Za jeho pôsobenia obsahovala hudobná knižnica 18 hudobných kníh a hudobných zbierok, 23 orchestrálnych diel a 18 spevníkov s cirkevnými piesňami. Učiteľský ústav vlastnil 4 husle, 1 violončelo, 1 trúbku, 1 klarinet, 1 kontrabas, 1 klavír, 1 organ, 1 priečnu flautu a 1 pikolu.⁴⁰

Matzenauer kládol na úroveň zvládnutia inštrumentálnej hry vysoké nároky. Svedčí o tom aj jeho hodnotenie z predmetu hudba, kde v záznamoch triednych kníh a výročných správ nachádzame poväčšine trojky, ale nebolo prekvapením ukončiť ročník aj štvorkou, hlavne v nižších ročníkoch.⁴¹

Keďže požiadavky na budúcich učiteľov kantorov boli vysoké, študenti sa venovali hudobným aktivitám aj mimo školského vyučovania. Okrem toho, že dlhé hodiny museli venovať cvičeniu na hudobných nástrojoch, prax získavali aj spievaním v školskom zbere či hudobným sprevádzaním každodenných liturgií. Matzenauer rovnako ako jeho predchodca Alexander Kapp bol praktickým hudobníkom, ktorý sa snažil vychovávať predovšetkým zdatných organistov kantorov pre potreby farností. Na hudobnú prax bola preto zameraná aj jeho mimoškolská pedagogická činnosť. Šikovní študenti sa pod jeho vedením realizovali aj nácvikom hudobných vystúpení, ktorými sa prezentovali na školských akadémiách či slávnostiach. Repertoár orchestra a zboru učiteľského ústavu obsahoval napríklad *Cavatínu* z opery *Don Sebastian* v interpretácii orchestra učiteľského ústavu a *Potpourri* z opery *Lucia di Lammermoor* od G. Donizettiho v úprave pre klavír alebo harmónium, švédsku ľudovú pieseň *Wermelands-Weisse* z cyklu *Waldvögelein* pre mužský zbor od F. Mendelssohna, od H. Weida pieseň *Námornícka rozlúčka* pre sólo spev s klavírnym sprievodom a iné.⁴² Z uvedených

37 LENGOVÁ, *Hudba v období romantizmu*, s. 68.

38 ŠOA, A Nagyszombati Kir. Katholikus Tanítóképző Intézet 1879/80 tanévi értesítője. s. 1.

39 ŠOA, *tanévi értesítője 1875/76*, s. 4.

40 ŠOA, *tanévi értesítője 1875/76*, s. 19.

41 ŠOA, *tanévi értesítője 1877/78*, s. 33.

42 ŠOA, *tanévi értesítője 1880/81*, s. 28.

diel vyplýva, že sa Matzenauer nebál so svojimi študentami hudobne uchopiť aj náročnejšie diela určené pre orchester a zbor, ale aj skladby pre komorné obsadenie a sólovú hru.

Roku 1879 F. O. Matzenauer rezignoval z pozície profesora, pretože bol zvolený na miesto regenschoriho v Dóme sv. Mikuláša.⁴³ Predpokladáme, že už nemal čas venovať sa naplno pedagogickej činnosti, a preto po 7 rokoch neúnavnej učiteľskej práce napriek nevôli vedenia z inštitútu odišiel. Vďaka jeho pôsobeniu dosiahol učiteľský ústav v tomto období vrchol v oblasti hudobného vzdelávania. Matzenauera nahradil v nasledovnom roku (1880) Vojtech Müller, ktorý predtým vyučoval 7 rokov na ľudovej škole a na učiteľskom inštitúte pôsobil ako pedagóg hudby, spevu a nemeckého jazyka až do jeho zániku.⁴⁴

Roku 1881 vydalo Uhorské ministerstvo kultu a vyučovania nariadenie, v ktorom predĺžilo vzdelávanie na učiteľských ústavoch na 4 roky. Rímskokatolícky učiteľský ústav však už na túto reorganizáciu nereflektoval. Roku 1893/94 stále fungoval ako trojročný, od školského roka 1894/95 už neprijímal nových študentov a po absolvovaní posledného ročníka v roku 1896 bol presunutý do Ostrihomu. V tej dobe však už učiteľské vzdelávanie v Trnave poskytoval Rímskokatolícky ženský učiteľský ústav založený rehoľou uršulínok.

Hudobné vzdelávanie v Rímskokatolíckom ženskom učiteľskom ústave v rokoch 1894 – 1940

Vyučovanie hudby a spevu v rokoch 1894 – 1918

Druhá etapa učiteľského vzdelávania bola v Trnave tesne spätá s rehoľou sestier uršulínok. Iniciátorom založenia trnavského kláštora bol generálny vikár Pavol Spaczay, avšak až na podnet arcibiskupa Imricha Eszterházyho vyslala 25. septembra 1724 vtedajšia predstavená Mária Alojzia Eszterházy z bratislavského kláštora prvých päť rehoľných sestier do Trnavy.⁴⁵ Do daru dostali pozemok v centre mesta (dnešná Halenárska ulica), kde najprv postavili kláštor a kostol. Jednotlivé školské kurzy otvárali postupne, podľa toho, ako sa zvyšoval záujem zo strany obyvateľov Trnavy. Roku 1798 založili trojročnú ľudovú školu a školský internát. Roku 1859 sa ľudová škola rozšírila na štvorročnú hlavnú školu a v roku 1891 bola otvorená aj šesťročná meštianska škola.⁴⁶ Prvé snahy o založenie ženského učiteľského ústavu zo strany rehole zaznamenávame už

43 ŠOA, *tanévi értesítője 1880/81*, s. 1.

44 ŠOA, *tanévi értesítője 1893/94*, s. 18.

45 ŠOA, *A Nagyszombati Római Kath. Autonom Hitközség által fenntartott és a Szent Orsolyáról Nevezett Apácák Vezetése alatt álló Elemi, Polgári iskola és Tanító-képző-Intézet értesítője as 1909 – 1910, tanévről*, s. 4.

46 ŠOA, *tanévi értesítője 1909 – 1910*, s. 10.

v osemdesiatych rokoch 19. storočia. Povolenie k otvoreniu učiteľského ústavu pre interné i externé žiačky dostala predstavená rádu Mária Gabriela Gramantik až v roku 1893, k čomu prispelo aj presunutie Rímskokatolíckeho učiteľského ústavu do Ostrihomu. Pre potreby Rímskokatolíckeho ženského učiteľského ústavu rehoľa dokonca postavila novú školskú budovu.

Inštitút odbornej prípravy učiteliek mal pri prijímaní nových dievčat vysoké kritériá. Podľa školského nariadenia č. 665 a č. 153669 z roku 1881 bolo štúdium štvorročné a umožňovalo získať kvalifikáciu pre vyučovanie na ľudových školách. Predpokladalo sa, že študentky mali viac ako 14 rokov, ale neboli staršie ako 18 rokov a úspešne ukončili vzdelávanie na nižšej škole. Na prijímacích pohovoroch sa uprednostňovali dievčatá, ktoré mali hudobné nadanie a vedeli hrať na hudobnom nástroji. Štúdium v Rímskokatolíckom ženskom učiteľskom ústave sa oficiálne začalo v školskom roku 1894/95. Každý ročník navštevovalo približne 30 – 35 žiačok, na prelome storočia bolo v jednej triede až vyše 40 žiačok.⁴⁷

Hudobné predmety podliehali učebným osnovám a učebným plánom pre ženské učiteľské ústavy, daných zákonom z roku 1868. Keďže sa u dievčat nerátalo s kantorskou praxou, medzi povinnými predmetmi nefiguroval predmet hudba. Ako jediný povinný predmet pre prípravu učiteliek sa uvádzal iba spev.⁴⁸ Hra na organe bola pre dievčatá zrušená úplne, hra na klavíri alebo hra na husliach bola iba odporúčaná. V porovnaní s mužskými učiteľskými ústavmi, kde boli všetky predmety povinné a kde sa hudbe podľa učebných plánov z roku 1881 venovalo 22 týždenných hodín, v ženských učiteľských ústavoch bol počet hodín hudby a spevu odporúčaný na 4 hodiny týždenne v každom ročníku, teda celkovo 16 hodín.⁴⁹

Hudobné vzdelanie kandidátok sa malo zameriavať predovšetkým na potreby pedagogickej praxe budúcich učiteliek, respektíve na využitie klavírnej hry pri vyučovaní spevu na ľudových školách. Učebné plány z hudobných predmetov⁵⁰ sa však neorientovali iba na zvládnutie základných techník spevu a hry na nástroji, ale zahŕňali aj základy hudobnej náuky a hudobnej harmónie, ako napríklad čítanie nôt, transpozíciu piesní, zapisovanie melódií podľa sluchu, harmonizáciu

47 ŠOA v Trnave, výročné správy Rímsko-katolíckeho ženského učiteľského ústavu uršulínskeho rádu z rokov 1893/94 až 1916.

48 XXXVIII. zákonný článok z roku 1868 o vyučovaní v národných školách, HLAVA VIIa §81 – 116. Zbierkový fond Múzea školstva a pedagogiky v Bratislave – listiny.

49 GREGOR, *Dejiny hudobnej výchovy*, s. 175.

50 ŠOA, *A Nagyszombati Római Kath. Autonom Hitközség által fenntartott és a Szent Orsolyáról Nevezett Apácák Vezetése alatt álló Elemi, Polgári iskola és Tanító-képző-Intézet értesítője az 1910 – 1911, tanévről*, s. 49-64

piesní a rytmické cvičenia. Vo výučbe spevu sa realizoval sólový spev ľudových piesní, spievanie stupníc, dvojhlasov a polyfonických piesní. Absolventka hry na klavíri mala ovládať hru jednoduchých skladieb z listu a hru sólových či štvoručných skladieb.

Pri vyučovaní inštrumentálnej hry sa používali učebnice⁵¹ od F. Beyera, *Klavírna škola pre začiatočníkov* (1850) od A. Menicha či C. Czernyho *Praktické cvičenia pre začiatočníkov*. Pre spev boli určené *Teoretický a praktický spevník* J. Sztojanovitsa a od B. Sztankóa *Škola spevu pre učiteľov a učiteľské ústavy a Zbierka piesní*. Hudobná náuka sa vyučovala z učebnice *Hudobná teória a harmonia* (1903) od A. Menicha.

V prvom školskom roku 1894/95 boli v ženskom Rímskokatolíckom učiteľskom ústave v Trnave pre hudobný predmet spev vyčlenené 2 hodiny týždenne. Predmet hudba bol dobrovoľný a zahŕňal pravdepodobne hru na klavíri.⁵² Už v druhom školskom roku 1895/96 boli obidva predmety, tak spev, ako aj hudba povinné pre všetkých. Vyučovali sa 3 hodiny týždenne a žiačky mali na výber okrem hry na klavíri aj hru na husliach.⁵³ Vyučovania sa ujala svetská učiteľka Mária Schreiber.⁵⁴ Kandidátky klasifikovala veľmi kladne, keďže v jej hodnotení nachádzame najmä známky 1 a 2.

Od roku 1896/97 sa vyučovanie hudobných predmetov ustálilo na 2 hodiny týždenne, rozdelené medzi spev a hru na klavíri.⁵⁵ Po Márii Schreiber sa učiteľkou hudby a spevu stala rehoľná sestra Mária Nepomucena Wawro,⁵⁶ kvalifikovaná učiteľka pre elementárne a meštianske školy. Spev a hudbu vyučovala postupne vo všetkých štyroch ročníkoch, no súčasťou jej úväzku bolo aj kreslenie, história a geografia.⁵⁷ Sestra Mária Nepomucena Wawro bola v hodnotení hudobných predmetov prísnejšia. Zo spevu a hudobnej náuky registrujeme zväčša

51 ŠOA, *A Nagyszombati Római Kath. Autonom Hitközség által fenntartott és a Szent Orsolyáról Nevezett Apácák Vezetése alatt álló Elemi, Polgári iskola és Tanító-képző-Intézet értesítője az 1914 – 1915. tanévről*, s. 57-59.

52 Otvárajúci ročník navštevovalo 22 žiačok, nepovinný klavír si však zvolilo iba 7 z nich. EFK, *A nagyszombati Sz. Orsolya-rendü apácák vezetése alatt álló külső és belső elemi- és polgári iskola és tanítónőképző intézet értesítője az 1894/95 tanévről*, s. 72.

53 EFK, *A nagyszombati Sz. Orsolya-rendü apácák vezetése alatt álló külső és belső elemi- és polgári iskola és tanítónőképző intézet értesítője az 1895/96 tanévről*, s. 104.

54 EFK, *tanévi értesítője 1894/95*, s. 68.

55 EFK, *tanévi értesítője 1895/96*, s. 89.

56 EFK, *A nagyszombati Sz. Orsolya-rendü apácák vezetése alatt álló külső és belső elemi- és polgári iskola és tanítónőképző intézet értesítője az 1896/97 tanévről*, s. 76.

57 V školskom roku 1901/1902 bol jej týždenný pedagogický úväzok 18 hodín. EFK, *A nagyszombati Sz. Orsolya-rendü apácák vezetése alatt álló külső és belső elemi- és polgári iskola és tanítónőképző intézet értesítője az 1901 – 1902 tanévről*, s. 9.

priemerné hodnotenie (dvojky alebo trojky). Inak to bolo s hrou na klavíri, kde často klasifikovala známku 3 a 4, dokonca nemala problém nechať kandidátku aj prepadnúť.⁵⁸

V školskom roku 1904/1905 prebrala vyučovanie všetkých hudobných predmetov spolu s maďarským jazykom sestra Mária Armella Riszner.⁵⁹ Aj keď nemala ukončené špeciálne hudobné vzdelanie, je pravdepodobné, že jej hudobné schopnosti a vedomosti dosahovali vysokú úroveň. Svedčí o tom jednak zvýšenie počtu týždenných hodín hudby a spevu až na 4 v každom ročníku, čím hudobné vzdelávanie na učiteľskom ústave dosiahlo predpísanú úroveň podľa oficiálnych učebných plánov. Od školského roku 1906/1907 navyše registrujeme v učebných plánoch M. A. Riszner rozšírenie obsahového zamerania hudobného vzdelávania až na tri hudobné predmety, ktoré boli osobitne známkované, a to spev, praktická hudba (hra na klavíri) a teoretické predmety (hudobná náuka a harmónia).⁶⁰

Hudobné vzdelávanie sa podporovalo aj mimoškolskou činnosťou, a to aktívnou účasťou v Samovzdelávacom spolku sv. Angely, ktorý vznikol v roku 1897.⁶¹ Samovzdelávací spolok podporoval mimoškolské aktivity vo viacerých oblastiach. Jednou z nich bola aj hudobná činnosť, ktorá sa rozvíjala v rámci hudobného krúžku. Dievčatá v ňom mali možnosť hudobne sa realizovať v speváckom zbore alebo prezentovať svoje interpretačné schopnosti v komornom sláčikovom orchestri a zároveň sa naučiť verejne vystupovať. V hudobnom krúžku boli určené kandidátky, ktoré boli priamo zodpovedné za nastudovanie hudobných čísel. Krúžok mal presné stanovy a účasť v ňom bola povinná pre všetkých, ktorí vykazovali hudobné nadanie alebo ovládali hru na hudobnom nástroji. Členky hudobného krúžku boli veľmi aktívne a svojimi hudobnými číslami sa podieľali na všetkých kultúrnych programoch školy. Krúžok bol najaktívnejší práve pod vedením Márie Armelly Riszner, keď sa prezentoval bohatou a kvalitnou mimoškolskou činnosťou, o čom svedčí aj repertoár interpretovaných diel. Riszner sa pri výbere zameriavala hlavne na nácvič maďarských vlasteneckých piesní, ďalším okruhom jej záujmu bola príprava hudobnej zložky k melodramam, napr. k Schubertovej *Rosamunde*, k hudobným komédiám či divadelným predstaveniam. Za rok spolu so študentkami hudobného krúžku nastudovala približne 40 čísel. V repertoári skladieb nachádzame aj sólové spevácke a klavírne

58 EFK, *tanévi értesítője 1901 – 1902*, s. 86

59 Keďže chýbajú výročné správy z rokov 1902 – 1904 je možné, že ku zmene vyučujúcej mohlo prísť aj skôr. ŠOA, *tanévi értesítője 1904 – 1905*, s. 44.

60 ŠOA, *A Nagyszombati Római Kath. Autonom Hitközség által fenntartott és a Szent Orsolyáról Nevezett Apácák Vezetése alatt álló Elemi, Polgári iskola és Tanító-képző-Intézet értesítője as 1906 – 1907, tanévről*, s. 136-139.

61 ŠOA, *tanévi értesítője 1909 – 1910*, s. 16.

diela. Z klavírnych skladieb sa hrali napr. *Brillant Grande Walse* od J. Schullhoffa, štvorročné *Uhorské tance* od J. Brahmsa, *Valse briliant* od F. Chopina, od F. Spindlera *Útok husárov* či *Rozprávková bábika* od J. Bayera a *Hlas prírody* od A. Lortzinga. Z komorných skladieb to bola *Barkarola* od J. Offenbacha pre husle a spev či *Fantázia* z opery *Aida* od G. Verdiho pre husle a klavír. Interpretovali sa tiež zborové skladby, ale aj sólové vokálne vystúpenia, zazneli napr. piesne z operiet či *Habannera* z Bizetovej *Carmen*.⁶²

V školských rokoch 1913/14 až 1914/1915 obmedzila M. A. Riszner vyučovanie hudby a spevu už len na vyššie ročníky. Nižšie ročníky prevzala Ilona Wolfinau, ktorá pôsobila predovšetkým ako kvalifikovaná učiteľka pre elementárne školstvo.⁶³ Roku 1918 bola Riszner povolaná do maďarského mesta Kisvárd, kde vybuodovala meštiansku školu, internátus és a klauzúra részére az iskolaépületeket.internáttnu školu a ďalší učiteľský ústav s cvičnou školou. Neskôr pôsobila aj na učiteľskom ústave v Budapešti.⁶⁴

Vyučovanie hudobných predmetov v Rímskokatolíckom učiteľskom ústave uršulínok v rokoch 1918 – 1940

Po vzniku I. ČSR v roku 1918 nastali výrazné politické zmeny, ktoré následne vyvolali aj reformu školstva a vydanie Malého školského zákona v roku 1922.⁶⁵ Zmeny sa dotkli aj organizácie uršulínskych škôl. Roku 1925 existovali: a) ľudová škola, ktorá sa zmenila na 5-ročnú; b) cvičná škola, ktorá mala už iba jednu triedu; c) meštianska škola sa zmenila na trojročnú. Okrem toho uršulínky zriadili ešte Rádové československé dievčenské gymnázium uršulínok, ktoré spolu s učiteľským ústavom zastávalo stupeň stredoškolského vzdelania.⁶⁶

Vzdelávanie v Ženskom rímskokatolíckom ústave bolo aj naďalej štvorročné, začalo sa však vyučovať po slovensky, čo vyvolalo nemalé ťažkosti, keďže slovenčinu väčšina žiačok ani pedagógov neovládala. Navyše neexistovali slovenské učebnice, takže pedagógovia si pomáhali prekladmi českých či maďarských učebníc. Učitelia navštevovali množstvo kurzov a školení a museli rýchlo reago-

62 ŠOA v Trnave, *Výročné správy z rokov 1906 až 1915*.

63 ŠOA v Trnave, *A Nagyszombati Római Kath. Autonom Hitközség által fenntartott és a Szent Orsolyáról Nevezett Apácák Vezetése alatt álló Elemi, Polgári iskola és Tanító-képző-Intézet értesítője az 1913 – 1914. tanévről*, s. 29.

64 *Budapest' tanító képző foiskola könyvtára, Jelentés a tanító, tanítónő, és óvónőkészítő intézetek 1932 – 1933*, s. 37. [online].

65 *Zákon č. 226 zo dňa 13. júla 1922, ktorým sa menia a doplňujú zákony o obecných a občianskych školách*. (Malý školský zákon) [online].

66 Slovenská pedagogická knižnica (SPK) v Bratislave, *Výročná správa ženského učiteľského ústavu rímsko-katolíckej autonómnej obce v Trnave za školský rok 1930 – 1931*, s. 5.

vať na vydávanie nových učebníc či nových školských osnov. Záujem o štúdium na učiteľskom ústave bol stále veľký (roku 1931 ho navštevovalo 160 a v roku 1940 až 212 študentiek).⁶⁷

Malý školský zákon v roku 1922 priniesol zmeny aj do vyučovania hudobných predmetov. Podľa neho sa mal v ženských učiteľských ústavoch povinne vyučovať spev a všeobecná náuka o hudbe, a to 2 hodiny týždenne v každom ročníku. Ako povinný predmet však pribudla pre dievčatá aj hra na husliach v časovej dotácii 2 hodiny pre prvý a druhý ročník a 1 hodina pre tretí a štvrtý ročník. Hra na klavíri a hra na organe boli povinné iba pre chlapcov. Dievčatá si ju mohli zvoliť iba ako nepovinný predmet, ktorý sa vyučoval v prípade, ak sa na ňu prihlásilo aspoň 12 žiačok.⁶⁸ V trnavskom učiteľskom ústave sa však od roku 1922 nevyučovala vôbec.⁶⁹

Prvou kvalifikovanou učiteľkou hudobných predmetov sa v roku 1916 stala rehoľná sestra Mária Stanislava Ernstová (1891 – 1968). Základné hudobné zručnosti získala práve na trnavskom Rímskokatolíckom učiteľskom ústave uršulinok (1905 – 1909). Už počas štúdia vynikala hudobným nadaním, hrala na harmóniu a pekne spievala, čo si všimla aj jej vyučujúca M. A. Riszner, u ktorej absolvovala povinné hudobné predmety.⁷⁰ Po maturite a následnom vstupe do kláštora často vypomáhala hrou na organe pri sv. omšiach a pobožnostiach. Keďže na naliehanie školskej inšpekcie bolo nevyhnutné vyškoliť niektorú z mladých sestier pre kvalifikované vyučovanie hudobných predmetov, voľba padla práve na sestru Máriu Stanislavu Ernstovú.

Kvalifikáciu bolo možné získať absolvovaním dvojmesačného hudobného kurzu na Krajskej hudobnej akadémii v Budapešti. S prípravou na prijímacie pohovory jej pomáhal aj Mikuláš Schneider Trnavský, ktorý podľa jej vlastných slov: „...riadiť a harmonizoval jej štúdiá a rozchýril zvesť o jej talente“.⁷¹ Kláštor jej na tento účel zabezpečil aj súkromnú učiteľku spevu a hry na klavíri. Hudobný kurz úspešne ukončila štátnou skúškou v roku 1916.⁷² Hudbu – hru na klavíri a spev učila na učiteľskom ústave už od roku 1915/16, keď na tomto poste nahradila svoju bývalú učiteľku M. A. Riszner. O úväzok sa delila s Ilo-

67 SPK, *Výročná správa 1930 – 1931* a ŠOA, *Výročná správa Rehoľného slovenského ženského učiteľského ústavu uršulinok za školský rok 1939 – 1940*, s. 33.

68 GREGOR, *Dejiny hudobnej výchovy*, s. 191.

69 SPK, *Výročné správy za školský rok 1930 až 1935* a ŠOA, *Výročné správy rokov 1936 až 1938*.

70 Stanislava Ernstová bola vynikajúcou žiačkou, za celé štúdium na učiteľskom ústave mala iba dve dvojky. Z hudobných predmetov mala iba známku výborný. ŠOA, *Výročné správy z rokov 1905/06 až 1908/09*.

71 ERNSTOVÁ, *Pieseň vďaka Veľkňazovi Kristovi*. Suchá nad Parnou 2011, s. 92.

72 ERNSTOVÁ, *Pieseň vďaka*, s. 93.

nou Wolfinau, po absolvovaní potrebnej kvalifikácie učila všetky hudobné predmety.⁷³ Zavedením Malého školského zákona do praxe v roku 1922, ktorým sa zrušila hra na klavíri ako povinný predmet a nahradila ju hra na husliach, sa vyučovanie hudobných predmetov znova skomplikovalo. Keďže M. S. Ernstová hru na husliach neovládala, snažila sa v krátkom čase doplniť si svoje vzdelanie navštevovaním lekcii u Mikuláša Schneidera Trnavského. Vyučovacie hodiny však bolo nutné zabezpečiť okamžite a sestry Ernstovej bolo navyše kvôli zdravotným problémom navštevovanie lekcii zakázané.⁷⁴ Od roku 1922 preto prevzala iba vyučovanie spevu a všeobecnej náuky o hudbe a to 8 hodín týždenne. Okrem toho spravovala hudobné zbierky a neskôr pôsobila aj ako hlavná organistka kláštora. Zároveň mala v rámci hudobného krúžku Samovzdelávacieho spolku Štefana Moyzesa, ktorý bol pokračovaním Samovzdelávacieho spolku sv. Angely, na starosti aj nacvičovanie zborových čísel. Emília Rusnáková-Marková jej bývalá žiačka na ňu spomína ako na učiteľku s krásnym hlasom, ktorá veľmi rada učila a na žiačky bola vždy milá. Pri vyučovaní im melódie vždy pedspevovala a žiačky po nej opakovali.⁷⁵ V učiteľskom ústave pôsobila sestra M. S. Ernstová ako pedagóg hudby a spevu celých 27 rokov⁷⁶ až do roku 1943.⁷⁷

Zaradenie hry na husliach medzi povinné predmety znamenalo pre trnavský učiteľský ústav na jednej strane nemalý problém, ktorý ani ochota sestry Ernstovej naučiť sa v krátkom čase hrať na husliach nevyriešila. No práve požiadavka po kvalifikovanom pedagógovi priviedla na učiteľský ústav dve výnimočné hudobné osobnosti, ktoré priniesli do hudobného vzdelávania zvýšenú kvalitu a profesionálny pedagogický prístup.

V školskom roku 1923/24 prišiel ako výpomoc z 1. Masarykovho štátneho učiteľského ústavu v Modre pedagóg hudby a spevu Emil Hula (1883 – 1942).

73 ŠOA, *A Nagyszombati Római Kath. Autonom Hitközség által fenntartott és a Szent Orsolyáról Nevezett Apácák Vezetése alatt álló Elemi, Polgári iskola és Tanító-képző-Intézet értesítője az 1915 – 1916, tanévről*, s. 13-15.

74 ERNSTOVÁ, *Pieseň vd'aky*, s. 109.

75 Emília Rusnáková-Marková (1926 – 2023) študovala na učiteľskom ústave v rokoch 1942/43 až 1945/46. Rozhovor s pani Markovou bol zrealizovaný 13. augusta 2021.

76 Sestra M. S. Ernstová mala vo vyučovaní hudobných predmetov menšie prestávky. V školskom roku 1932 ju prvý polrok nahradila sr. Kalazancia Takáčová a celý školský rok 1935/36 ju zasa zastupoval Mikuláš Schneider Trnavský. Prerušenie jej pedagogického pôsobenia bolo zapríčinené buď zdravotnými problémami, alebo povinnosťami v kláštore. SPK, *Výročná správa Ženského učiteľského ústavu rímsko-katolíckej autonómnej obce v Trnave z roku 1931 – 32*, s. 19 a ŠOA, *Výročná správa Ženského učiteľského ústavu rímsko-katolíckej autonómnej obce v Trnave z roku 1935 – 36*, s. 3.

77 M. S. Ernstová bola vo februári 1943 zvolená predstavenou kláštora, a preto musela prerušiť pedagogickú činnosť. MŠP, *Výročná správa Reholnej slovenskej dievčenskej učiteľskej akadémie uršulínok v Trnave za školský rok 1942/43*, s. 20.

Hudobnému vzdelávaniu v Trnave bol ochotný venovať až 12 hodín týždenne (podľa zachovaného rozvrhu mal vyučovať v utorok a v piatok), a to aj napriek tomu, že v Modre tvoril jeho pedagogický úväzok až 27 hodín. Ministerstvo školstva a národnej osvety mu však povolilo iba 8 hodín, ktoré vyučoval na učiteľskom ústave aj v ďalšom školskom roku 1924/25. Pre veľký počet žiakov v triedach muselo byť vyučovanie hry na husliach delené na skupiny, a preto bolo nevyhnutné pokryť vyšší počet hodín.⁷⁸ Emil Hula bol však pracovne vyťažovaný nielen ako pedagóg v Trnave a v Modre, ale aj ako metodik a hudobný publicista. Z týchto a neskôr aj zdravotných dôvodov preto nebolo možné, aby pôsobil na oboch inštitútoch dlhší čas.

Veľkým prínosom pre učiteľský ústav bol príchod Mikuláša Schneidera Trnavského (1881 – 1958) v roku 1925. Tento hudobný skladateľ, pedagóg, regenschori, inšpektor slovenských hudobných škôl na Slovensku, člen školskej stolice, predseda rady školy, dirigent zboru a orchestra v Dóme sv. Mikuláša tu pôsobil ako učiteľ hudby až do roku 1945. V detstve sa hudobne formoval v zbere na chóre mikulášskeho dómu, kde spieval pod vedením Františka Otta Matzenaura. Hudobné štúdium si dopĺňal najprv na Konzervatóriu v Budapešti (1900 – 1901), kde sa rok venoval kompozícii, zborovému spevu a hre na organe. V štúdiu kompozície pokračoval aj na Konzervatóriu vo Viedni (1901 – 1903) a v Prahe (1903 – 1905). Pôsobil najprv ako regenschori vo Veľkom Bečkerekku a od roku 1909 v Dóme sv. Mikuláša v Trnave.⁷⁹ Okrem hlavnej pracovnej pozície regenschoriho bol aktívny aj ako hudobný skladateľ.⁸⁰ Vo svojom ranom období sa zameriaval hlavne na tvorbu slovenskej umelej piesne. *Slzy a úsmevy* (1909), *Drobné kvety* (1907) a *Zo srdca* (1920) sú zbierkami piesní na texty popredných slovenských básnikov P. O. Hviezdoslava, J. Jesenského, S. H. Vajanského, Ľ. Podjavorinskej, I. Kraska a F. Urbánka. Z tohto obdobia vyniká aj *Humoreska pre sláčikové kvarteto* (1918) na motívy piesne *Sedí mucha na stene*. Piesne z jeho zbierok, ako aj samotná *Humoreska* boli často zaraďované do repertoáru hudobného krúžku učiteľského ústavu.

Na Ženskom rímskokatolíckom učiteľskom ústave prebral po Emilovi Huloovi vyučovanie hry na husliach. Počas jeho dvadsaťročného pedagogického pôsobenia na inštitúte bol jeho úväzok zväčša 12 hodín,⁸¹ v školskom roku 1935/36

78 Štátny archív v Bratislave – pobočka Modra, *Fond Štátneho učiteľského ústavu v Modre*, Žiadosť č. 604 z roku 1923, Odpoveď na žiadosť č. 515 40 /1- B a Odpoveď na žiadosť č. 48 599 z roku 1924.

79 BUGALOVÁ, *Hudobná Trnava*, s. 82-87.

80 Skomponoval okolo 500 hudobných diel. Dostupné na <https://hc.sk/o-slovenskej-hudbe/osobnost-detail/987-mikulas-schneider-trnavsky/diela>

81 V školskom roku 1938/39 vyučoval iba 6 hodín hry na husliach v 2. a 3. ročníku, ostatné hodiny prebrala rehoľná sestra M. Inkarnáta Šašváry. MŠP, *Výročná správa Rímsko-katolíckeho*

počas neprítomnosti sestry Stanislavy Ernstovej učil krátku dobu aj spev, celkovo až 20 hodín týždenne.⁸² Ako pedagóg si uvedomoval zodpovednosť, ktorú mal. Pedagógiku považoval za veľmi náročnú vedu:

„Byť dobrým pedagógom to znamená okrem pedagogických štúdií, lásku k veci, prísny cit spravodlivosti a objektivity, snahu vhodnými spôsobmi narovnať to, čo začína byť krivé.“⁸³

Reagoval aj na slabú úroveň slovenského hudobného školstva. Problém videl v nedostatočnom hudobnom vzdelaní hudobných pedagógov a zbytočnom teoretizovaní na hodinách hudby:

„Spev má byť hodinou radosti, akousi rekreáciou ducha. Treba spájať poučné so zábavným. A nestačí spevnosť a krásu husličiek či klavíra len spomínať, treba za klavír sadnúť a husličky vziať zasvätené do ruky. Čo som sa ja takto nakoncertoval, aby som si žiakov pre hudbu naklonil.“⁸⁴

Na vyučovacích hodinách teda uprednostňoval hlavne praktické vyučovanie hry na nástroji. Emília Rusnáková-Marková, absolventka učiteľského ústavu a žiačka Schneidera Trnavského, popisuje vyučovacie hodiny slovami:

„...vyučovať sa malo podľa učebnice hry na husliach, vyžadovala sa hra podľa nôt. Profesor Schneider Trnavský však na to veľmi nedbal, keď ho chytila inšpirácia, vzal husle a celé hodiny nám hrával, rád mal hlavne ľudové piesne. Niekedy nám robil spolu s našou spolužiačkou, šikovnou klaviristkou, malé koncerty. Keď hral na husliach, tvár mu žiarila a pre nás to bol vždy veľký zážitok. Keď sme niekedy pred jeho hodinou spievali a muzicírovali, zostal za dverami a počúval nás.“⁸⁵

M. Schneider Trnavský si veľmi dobre uvedomoval, že nevychováva profesionálne hudobníčky, ale budúce učiteľky. Pri prijímacích skúškach netrval na tom, aby mala žiačka výborný hudobný sluch, ak bola usilovná a vynikala v iných predmetoch. Na jeho pedagogické majstrovstvo spomína E. Rusnáková-Marková:

„Keď profesor Schneider Trnavský vyučoval hru na husliach, precízne opravoval držanie nástroja a samotnú techniku hry. Nikdy na nás nekričal a ani nebol prísny, neprejavil nevôľu a ani žiačku neponižoval. Nebavilo

slovenského ženského učiteľského ústavu uršulíniek v Trnave z roku 1938/39, s. 7.

82 ŠOA, *Výročná správa 1935 – 36*, s. 3.

83 SCHNEIDER-TRNAVSKÝ, *Úsmevy a slzy: spomienky skladateľa*. Trnava 2015, s. 155.

84 SCHNEIDER-TRNAVSKÝ, *Úsmevy a slzy*, s. 157.

85 Z rozhovoru s pani Emíliou Markovou (1926 – 2023) zrealizovanom v roku 2021.

*ho skúšať, keď žiačka nevedela, len kývol rukou. Pri hodnotení ale postupoval spravodlivo, teda tak, ako si žiačka zaslúžila. Ak nevykazovala hudobné nadanie, hodnotil známku 4. Nikdy však nenechal nikoho prepadnúť.*⁸⁶

Popri pedagogickej praxi sa venoval aj naďalej komponovaniu. Rusnáková-Marková spomína na situácie, keď počas vyučovacej hodiny začul zaujímavú melódiu alebo mu napadol nejaký hudobný motív, prerušil vzdelávanie, žiaci mu museli melódiu spievať, opakovať, a on si ju rýchlo zapisoval do nôt. Komponovať zvykol aj počas voľných hodín v zborovni. Za jeho pedagogického pôsobenia na učiteľskom ústave vznikli mnohé zborové diela, komorná i orchestrálna tvorba – melodráma *Varinka* (1933), symfonická báseň *Pribinov sľub* (1933) či opereta *Bellarosa* (1941). Významnú súčasť tvorili cirkevné a duchovné diela súvisiace s jeho prácou regenschoriho, pričom osobitnú pozornosť si zasluhuje aj vydanie *Jednotného katolíckeho spevníka* (1937).⁸⁷

Skladateľská a pedagogická činnosť boli u M. Schneidera Trnavského navzájom prepojené. Jeho pôsobenie na učiteľskom ústave sa totiž nezameriavalo iba na priamu pedagogickú činnosť, ale zahŕňalo aj prípravu hudobných programov pre účely mimoškolskej prezentácie učiteľského ústavu. Návčiky hudobných diel prebiehali v rámci hudobného krúžku Samovzdelávacieho spolku Štefana Moyzesa a na väčšine hudobných vystúpení sa zúčastňoval orchester učiteľského ústavu, ktorý mal okolo 50 členov, a tiež štvorhlasný spevácky zbor. Schneider obidve telesá dirigoval a aj táto mimoškolská činnosť bola pre neho inšpiráciou pre komponovanie a interpretovanie skladieb. V repertoári totiž nachádzame nielen úpravy diel svetových skladateľov, ale aj skladateľove zborové piesne *Slovenčina moja*, *Veľký sviatku republiky*, *Bud' zdrav*, *Či znáte muža*, *Na Bradle*, *Raz, dva* – pieseň na vlastný text študentiek, *Otče náš*, *Jubilate Deo*. Často sa spievala aj jeho hymnická pieseň *Bože, čos'ráčil*, ktorú mnohí označovali za novú hymnu Slovenska, nakoľko ju považovali za viac slovenskú ako pieseň *Nad Tatrou sa blýska*.⁸⁸

Pre spevácky zbor a orchester učiteľského ústavu skomponoval viacero skladieb, napr. *Slobody deň*, *Slovenský pochod*, *Ó Kriste večný Kráľu*. Orchester mal vo svojom repertoári Schneiderove skladby *Čelom vpred*, *Naša babička tančí*, *Zmes slovenských piesní*, *Zmes vianočných piesní*, *Venčok slovenských ľudových piesní*. Kandidátky ústavu prezentovali jeho umelé piesne alebo úpravy jeho ľudových piesní *Letí, letí roj*, *Kukučka*, *Nebudem v Bystrici bývať* a *Ave Mária*.

86 Cit. rozhovor z roku 2021.

87 BUGALOVÁ, *Hudobná Trnava*, s. 93.

88 SPK, *Výročná správa Ženského učiteľského ústavu rímsko-katolíckej autonómnej obce v Trnave z roku 1932 – 33*, s. 11.

Okrem jeho diel boli orchestrom a zborom často interpretované aj skladby iných autorov ako napríklad pieseň *U boj* z opery Ivana Zajca, národné, hymnické a náboženské piesne. Výnimkou neboli ani klavírne sólové skladby prezentované šikovnými žiakmi ako Fibichov *Poem* a Brahmsova *Uhorská rapsódia*.⁸⁹

Mikuláš Schneider Trnavský sa zaslúžil aj o mimoškolskú prezentáciu orchestra, zboru či sólových vystúpení v miestnom divadle a v Dóme sv. Mikuláša, kde ako regenschori pravidelne usporadúval chrámové koncerty, dirigoval chrámový orchester i cirkevný zbor. Tieto hudobné vystúpenia boli veľkým zážitkom nielen pre obyvateľov mesta, ale aj pre kandidátky ústavu.

Prínos M. Schneidera Trnavského bol pre Ženský rímskokatolícky učiteľský ústav mimoriadny. Ako profesionálny hudobník priniesol do hudobného vzdelávania odbornosť, svojou skladateľskou činnosťou prispieval ku zvýšeniu kvality repertoáru a vystúpení hudobných telies ústavu.

Vysokú kvalitu hudobného vzdelávania na učiteľskom ústave môžeme sledovať nielen vďaka aktívnemu pôsobeniu jeho hudobných pedagógov, ale aj na základe zachovaných učebných plánov či používaných učebných materiálov. Išlo o moderné učebnice⁹⁰ vytvorené pre potreby formujúceho sa československého školstva. Niektoré z učebníc Emila Hulu dokonca vznikli v čase jeho pôsobenia na trnavskom učiteľskom ústave. Používané boli *Naše spievanky* (1921), *Slovenské kvety* (1923), *Vyučovanie spevu dľa nových osnov* (1923), *Naším deťom – národné piesne* (1931 – 35), *Hudobná výchova spevom – metodika* (1932). Hudobná náuka sa vyučovala z učebníc od S. Dobeša *Cvičebnica hudobných náuk pre učiteľské ústavy* a V. Mladého *Cvičenia intonačné*. Pre výučbu hry na husliach bola určená *Husľová škola* B. Kozánka a *Školy hry na husle* od O. Ševčíka.

Vyučovanie hudby a spevu v Rehoľnej slovenskej dievčenskej učiteľskej akadémii uršulínok (1940 – 1945)

Zmena politickej situácie na Slovensku koncom tridsiatych rokov a následný vznik Slovenskej republiky (1939) si vyžiadali aj zavedenie nového prístupu ku vzdelaniu detí a mládeže, ktorý mal byť založený na: „...kresťanskom svetonázore, na mravných smerniciach, kresťanstvom podávaných a na ideológii slovenského národa a štátu“.⁹¹ Zmeny sa dotkli aj organizácie učiteľských ústavov,⁹²

89 ŠOA, *Výročná správa Ženského učiteľského ústavu rímsko-katolíckej autonómnej obce v Trnave z roku 1936 – 37*, s. 10.

90 SPK, *Výročná správa Ženského učiteľského ústavu rímsko-katolíckej autonómnej obce v Trnave z roku 1934 – 35*, s. 19-20.

91 *Dočasné normálne učebné osnovy pre školy ľudové, meštianske a jednorodné učebné náukobehy na meštianskych školách*. Bratislava 1939, s. 5.

92 Zákon zo dňa 29. októbra 1940 o učiteľských akadémiách. [online] In *Zvesti Ministerstva*

podľa ktorých sa aj Ženský učiteľský rímskokatolícky ústav musel v roku 1940 preformovať na päťročnú Rehoľnú slovenskú dievčenskú učiteľskú akadémiu uršulínok. Medzi povinné hudobné predmety okrem spevu a hudobnej výchovy (2-2-2-1-1) a hry na husliach (2-1-1-1-1) pribudla pre dievčatá opäť aj povinná hra na klavíri, ktorá sa mala vyučovať jednu hodinu týždenne v prvých troch ročníkoch.⁹³

Do školského roku 1942/43 sa obsadenie hudobných pedagógov na učiteľskom ústave nezmenilo. M. S. Ernstová vyučovala aj naďalej hudobnú náuku a spev a M. Schneider Trnavský sa venoval hodinám hry na husliach. S vyučovaním povinnej hry na klavíri vypomáhala učiteľskému ústavu v prvých rokoch učiteľka, klaviristka a spoluzakladateľka trnavskej Hudobnej školy Marta Siváčková (1912 – 2003).⁹⁴ Väčšia fluktuácia pedagógov nastala až v roku 1943, keď bola sestra Stanislava Ernstová zvolená za predstavenú kláštora. Hudobné predmety spev a hru na klavíri preto prebral Eugen Lehotay (1897 – 1977).⁹⁵ Tento pedagóg, hudobný skladateľ a osvetový pracovník študoval na Uhorskom štátnom učiteľskom ústave v Modre (1913 – 1918).⁹⁶ Okrem učiteľskej akadémie vyučoval zároveň aj v Rímskokatolíckej ľudovej škole v Trnave. Aj keď jeho pôsobenie na učiteľskej akadémii nemalo dlhé trvanie (v školskom roku 1943/44 prebrala jeho úväzok rehoľná sestra M. Kunigunda Bajczárová),⁹⁷ často vypomáhal M. Schneiderovi Trnavskému v mimoškolskej činnosti a sám aj spoluúčinkoval v orchestri učiteľského ústavu. Do hudobnej pedagogiky prispel svojou detskou operetou *Nezbedník*, ktorú nacvičil so svojimi žiakmi a premiéroval v roku 1943 v Rímskokatolíckej chlapčenskej ľudovej škole.⁹⁸ Neskôr pôsobil aj ako riaditeľ Osobitnej školy v Trnave (1949 – 1951). Zaujímal sa tiež o osvetovú činnosť, organizoval rôzne spevácke a divadelné predstavenia, zakladal spevácke zbory a pôsobil aj ako pomocný dirigent Trnavského slovenského spevokolu.⁹⁹

Vedenia samovzdelávacieho hudobného krúžku učiteľskej akadémie sa v tomto období ujala sama riaditeľka, sestra Hildegardis Oscity. Pod jej vede-

školsťva a národnej osvety, roč. III. 25. XI. 1940, zošit 13, s. 293-298.

93 Pre chlapcov ostala povinná aj hra na organe a to po jednej hodine v 3. a 4. ročníku. GREGOR, *Dejiny hudobnej výchovy*, s. 200.

94 MŠP, *Výročná správa Rehoľnej slovenskej dievčenskej učiteľskej akadémie uršulínok v Trnave v rokoch 1940 – 1941*, s. 3.

95 MŠP, *Výročná správa Rehoľnej slovenskej dievčenskej učiteľskej akadémie uršulínok v Trnave v rokoch 1942 – 1943*, s. 3.

96 SPK v Bratislave, Štátny archív v Bratislave – pobočka Modra, *Výročné správy z rokov 1914 až 1917*.

97 MŠP, *Výročná správa Rehoľnej slovenskej dievčenskej učiteľskej akadémie v Trnave z rokov 1943 – 1944*, s. 3.

98 MŠP, *Výročná správa 1942/43*, s. 7.

99 BRÓS, *História človeka a zboru*. In *Hudobný život*, 1970, roč. II, č.15 [online].

ním sa činnosť krúžku výrazne skvalitnila. So študentkami nacvičila dve hudobno-divadelné predstavenia, operetu od Lea Fallu *Madam Pompadour* a ľudovú spevohru *Šípkova Ruženka* od Ede Poldiniho. Realizácia týchto diel si vyžadovala veľkú snahu a kládla vysoké nároky na členky hudobného krúžku a zároveň interpretky diela. Operety zožali u publika veľký úspech. Poldiniho *Šípková Ruženka*, v ktorej vystupovalo až 65 účinkujúcich, mala dokonca desať repríz.¹⁰⁰ Na ich realizácii sa veľkou mierou podieľal aj M. Schneider Trnavský, ktorý viedol hudobné nácviky orchestra učiteľskej akadémie doplneného o orchestrálnych hráčov z mesta a sám v ňom aj účinkoval.

Hudobné predmety a pedagógovia v Štátnej učiteľskej akadémii v rokoch 1945 – 1950

Po skončení 2. svetovej vojny v roku 1945 prebral priestory uršulínskeho kláštora a škôl do svojej pôsobnosti štát.¹⁰¹ Nastala tretia etapa pôsobenia učiteľskej inštitúcie v podobe Štátnej učiteľskej akadémie. Podľa školského zákona z roku 1948,¹⁰² ktorý zrušil učiteľské akadémie, sa postupne transformovala na gymnázium tým spôsobom, že už neotvárala prvé ročníky. Až do jej zániku v roku 1950 išlo o koedukačný ústav,¹⁰³ ktorý mal okolo 200 žiakov.¹⁰⁴

Zmenilo sa aj zameranie hudobných predmetov. Hra na organe bola zrušená, rovnako tak predmet hudobná náuka a spev zmenil svoj názov na hudobná výchova, čo evokuje aj jeho širšie obsahové zameranie. Od budúceho učiteľa sa už neočakávala organová prax v chráme, hudobné vzdelávanie sa zameralo hlavne na vykonávanie hudobno-pedagogickej praxe v ľudových školách. Hudobné predmety však vo vyučovacom procese nestratili na svojej dôležitosti: okrem hudobnej výchovy (3-2-2-1-1) sa po roku 1945 vyučovala povinne hra na husliach (2-2-1-1-1), nepovinne hra na klavíri, zborový spev a inštrumentálna hudba (2-2-2-2-2).¹⁰⁵

Post hudobného pedagóga aj naďalej zastávali významné hudobno-pedagogické osobnosti, ktoré sa neskôr svojou umeleckou, publikačnou, skladateľskou a predovšetkým pedagogickou činnosťou vo veľkej miere zaslúžili aj o rozvoj hudobného vzdelávania na Slovensku. Na začiatku zabezpečovala vyučovanie hudobných predmetov Edita Višňovská, hudobná pedagogička, publicistka

100 ŠOA, *Výročná správa 1942 – 43*, s. 23.

101 Nariadenie Slovenskej národnej rady o poštátnení školstva na Slovensku z roku 1945. In *Školské zvesti*, 1945, roč. 1, č. 1-4, s. 13-14.

102 *Zákon zo dňa 21. apríla 1948 o základnej úprave jednotného školstva §88*.

103 Nariadenie Slovenskej národnej rady o zrušení zákazu koedukácie v školách na Slovensku z roku 1944. In *Zvesti Povereníctva školstva a osvety*, 1945, roč. 1, č. 1, s. 4.

104 ŠOA, *Výročná správa Štátnej učiteľskej akadémie v Trnave z rokov 1947 – 1948*, s. 34.

105 GREGOR, *Dejiny hudobnej výchovy*, s. 213.

a zborová dirigentka. Absolvovala reálne gymnázium (1933) a zároveň aj externé štúdium na učiteľskom ústave v Banskej Štiavnici (1935), neskôr zložila skúšku spôsobilosti pre vyučovanie hry na klavíri pre meštianske školy a štátnu skúšku z hudobnej výchovy (1944). Stálou profesorkou sa stala v roku 1947. Najprv pracovala ako učiteľka v ľudových školách, po vojne v roku 1945 nastúpila na Štátnu učiteľskú akadémiu v Trnave, kde prebrala vyučovanie všetkých hudobných predmetov. Okrem hudobnej výchovy sa venovala aj hodinám povinnej hry na klavíri a zároveň viedla spevácky zbor učiteľskej akadémie.¹⁰⁶ V trnavskom inštitúte však pôsobila iba jeden rok, keďže v školskom roku 1946/47 bola poslaná na učiteľskú akadémiu do Bratislavy a od roku 1959 pracovala ako vysokoškolský pedagóg na Pedagogickej fakulte UK v Trnave. Do rozvoja vyučovania hudobnej výchovy neskôr významne prispela aj svojou publikačnou činnosťou. Vydala učebnice *Hudobná náuka a intonácia I. a II.* (1962), *Hudobná výchova I. a II.* (1973), *Rozvíjanie dvojhlasu a viachlasu na ZDŠ* (1962) a spolupracovala s R. Polónyovou a T. Sedlickým na vydaní učebnice a metodiky *Hudobnej výchovy pre 8. ročník* (1965).¹⁰⁷

Ďalšou významnou osobnosťou, ktorá po Edite Višňovskej prebrala vyučovanie hudobných predmetov, bol Viktor Brós (1922 – 1976). Tento hudobný pedagóg, zbornajster, zberateľ slovenských ľudových piesní, neskôr vedúci Katedry hudobnej výchovy na Pedagogickej fakulte UK v Trnave¹⁰⁸ vyučoval všetky hudobné predmety od školského roku 1946/47 až do zániku učiteľskej akadémie v roku 1950. Pôsobil tiež ako zbornajster a umelecký vedúci Okresného učiteľského spevokolu v Trnave, od roku 1948 viedol Trnavský slovenský spevokol, spevokol Bradlan a Spevokol pri trnavskom Cukrovare (1950). Umeleckú činnosť vyvíjal aj ako dirigent Symfonického orchestra Okresného výboru Zväzu československo-sovietskeho priateľstva v Trnave.¹⁰⁹ Významnú súčasť jeho práce tvorila osvetová činnosť v oblasti hudby, prednášal napr. v Horných Orešanoch o potrebe zborového spevu, viedol kultúrne brigády v okolitých dedinách a pod. Na Štátnej učiteľskej akadémii učil hudobnú výchovu a hru na hudobnom nástroji – konkrétne hru na husliach a ako nepovinné predmety tiež inštrumentálnu hudbu a zborový spev.¹¹⁰ Je zaujímavé, že aj napriek očakávaným zmenám v učiteľskom vzdelávaní a pomalom rušení učiteľských akadémii sa

106 ŠOA, *Výročná správa Štátnej učiteľskej akadémie v Trnave z rokov 1945 – 1946*, s. 3.

107 MŠP, Návrh na udelenie titulu zaslúžilá učiteľka – Edita Višňovská č. 134/1970.

108 VOZÁROVÁ, *Kalendár výročí osobností a udalostí trnavského regiónu 2016*. Trnava 2016, s. 53.

109 BUGALOVÁ, *Hudobný život v 20. až 80. rokoch 20. storočia*. In ŠIMONČIČ, ed. *Dejiny Trnavy, zväzok prvý*. Trnava 2010, s. 535-542.

110 ŠOA, *Výročná správa Štátnej učiteľskej akadémie v Trnave z rokov 1948 – 1949*, s. 5.

počet hodín hudby neznížil. V školskom roku 1947/1948 dosahoval pedagogický úväzok Viktora Brósa až 26 hodín týždenne.¹¹¹ Zároveň viedol chlapčenský, dievčenský a neskôr aj miešaný zbor, v rámci ktorého sa študenti venovali aj zborovému dirigovaniu. Založil a dirigoval školský orchester a komorné zoskupenia ako husľové okteto a kvarteto. Všetky hudobné telesá boli veľmi aktívne a vystupovali pri všetkých významných školských i mimoškolských slávnostiach. Roku 1950 absolvovaním posledného ročníka Štátna učiteľská akadémia v Trnave zanikla.

Záver

Hudobné vzdelávanie už od vzniku prvých učiteľských kurzov zastávalo v pedagogickej príprave učiteľov ľudových škôl dôležité miesto. Táto skutočnosť súvisela do veľkej miery najmä s požiadavkou prepojenia pedagogickej, kantorskej a organovej praxe budúceho učiteľa. Trnavský mužský učiteľský ústav (1857 – 1896) sa hneď od svojho vzniku snažil v tomto ohľade nič nezanedbať, a preto zamestnával na postoch hudobných pedagógov miestnych organistov a regenchoriov ako bol Alexander Kapp či František Otto Matzenauer, ktorý bol sám absolventom tohto inštitútu. Vzdelávanie na trnavskom učiteľskom ústave však ukončili aj ďalšie osobnosti, akými boli Ján Stankovič, neskôr hudobný pedagóg v Štátnom učiteľskom ústave v Modre, či rehoľná sestra M. Gabriela Gramantik – externá absolventka, ktorá sa neskôr zaslúžila o vznik ženského učiteľského ústavu uršulínok, čím zabezpečila pokračovanie učiteľského vzdelávania v Trnave.

Aj keď sa pozornosť v hudobnej príprave budúcich učiteľov od roku 1919 zameriavala viac na pedagogickú prax a príprava kantorov bola iba dobrovoľná, úroveň vzdelávania sa neznížila. Uvedomujúc si dôležitosť primárneho vzdelania detí v ľudových školách sa na vyučovanie hudobných predmetov aj naďalej bral osobitný zreteľ, o čom svedčí aj fakt, že posty hudobných pedagógov boli v inštitúte obsadzované takými osobnosťami ako Emil Hula, Mikuláš Schneider Trnavský, Viktor Brós či Edita Višňovská.

Pre dnešného pedagóga môže byť inšpiratívne pozorovať, aký dôraz sa vo výchove budúceho pedagóga kládol na jeho hudobnú profiláciu. Učiteľ mal totiž splňať nielen vysoké pedagogické kritériá, ale aj zvyšovať kultúrne povedomie v prostredí, v ktorom pôsobil.

111 ŠOA, *Výročná správa 1947 – 1948*, s. 4.

O autorovi / About the author

PaedDr. Erika Tavalýová

Externá doktorandka na Katedra hudby, Univerzity Konštantína Filozofa, Pedagogická fakulta

Dražovská cesta 4 949 74 Nitra

Slovenská republika

e-mail: pianohv@gmail.com

Zoznam použitých prameňov a literatúry/List of references and literature

Primárne zdroje/Primary Sources

Archívy a archívne pramene / Archives and Archives sources

Štátny archív v Bratislave- pobočka Modra, fond *Štátneho učiteľského ústavu v Modre*, Žiadosť č. 604 z roku 1923, Odpoveď na žiadosť č. 515 40 /1- B a Odpoveď na žiadosť č. 48 599 z roku 1924.

Edície prameňov a publikované pramene / Source editions and Published editions

Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár

Jahresbericht der katholischen Musterhauptschule und der k. k. Lehrerbildungsanstalt zu Tirnau 1859/60. Tirnau: Sigmund Winter, 1860.

A nagyszombati kir. kath. tanítóképezde növendékek érdemsorozata az 1863/64 tanév II. felében. Nagyszombat: Nyomatott Winter Zsigmond Betüivel, 1864.

A nagyszombati Sz. Orsolya-rendü apácák vezetése alatt álló külső és belső elemi- és polgári iskola és tanítónőképző intézet értesítője az 1894/95 tanévről. Nagyszombat: Nyomatott Winter Zsigmond Könyvnyomdában, 1895.

A nagyszombati Sz. Orsolya-rendü apácák vezetése alatt álló külső és belső elemi- és polgári iskola és tanítónőképző intézet értesítője az 1895/96 tanévről. Nagyszombat: Goldmann Miksanál, 1896.

A nagyszombati Sz. Orsolya-rendü apácák vezetése alatt álló külső és belső elemi- és polgári iskola és tanítónőképző intézet értesítője az 1896/97 tanévről. Nagyszombat: Goldmann Miksanál, 1897.

A nagyszombati római kath. autonom hitközség által fenntartott és a Szent Orsolyáról nevezett apácák vezetése alatt álló külső és belső elemi, polgári iskola és tanító-képző-intézet értesítője az 1901 – 1902, tanévről. Budapest: A Stephaneum nyomása, 1902.

Štátny okresný archív v Trnave, fond Učiteľský ústav v Trnave 1865 – 1894

A nagyszombati kir. katolikus tanítóképző Intézet 1875/76 tanévi értesítője. Nagyszombat: Nyomatott Winter Zsigmondnál, 1875.

- A nagyszombati kir. katolikus tanítóképző intézet 1877/1878 tanévi értesítője.* Nagyszombat: Nyomatott Winter Zsigmondnál, 1878.
- A nagyszombati kir. katolikus tanítóképző intézet 1879/80 tanévi értesítője.* Nagyszombat: Winter Zsigmond Betüivel, 1880.
- A nagyszombati kir. katolikus tanítóképző intézet 1880/81 tanévi értesítője.* Nagyszombat: Winter Zsigmond Betüivel, 1981.
- A nagyszombati kir. katolikus tanítóképző-intézet értesítője as 1893/94.* Nagyszombat: Nyomatott Horovitz Adolf Könyvnyomdájában, 1894.

Štátny okresný archív v Trnave, fond Učiteľský ústav uršulínok

- A nagyszombati római kath. autonom hitközség által fenntartott és a Szent Orsolyáról nevezett apácák vezetése alatt álló elemi, polgári iskola és tanító-képző-Intézet értesítője as 1904-1905, tanévről.* Nagyszombat: Winter Zsigmond Betüivel, 1905.
- A nagyszombati római kath. autonom hitközség által fenntartott és a Szent Orsolyáról nevezett apácák vezetése alatt álló elemi, polgári iskola és tanító-képző-intézet értesítője as 1906 – 1907, tanévről.* Nagyszombat: Winter Zsigmond Betüivel, 1907.
- A nagyszombati római kath. autonom hitközség által fenntartott és a Szent Orsolyáról nevezett apácák vezetése alatt álló elemi, polgári iskola és tanító-képző-Intézet értesítője as 1909 – 1910, tanévről.* Nagyszombat: Nyomatott Winter Zsigmond Könyvnyomdában, 1910.
- A nagyszombati római kath. autonom hitközség által fenntartott és a Szent Orsolyáról nevezett apácák vezetése alatt álló elemi, polgári iskola és tanító-képző-Intézet értesítője as 1910 – 1911, tanévről.* Nagyszombat: Nyomatott Haas Pannónia Könyvnyomdájában, 1911.
- A nagyszombati római kath. autonom hitközség által fenntartott és a Szent Orsolyáról nevezett apácák vezetése alatt álló elemi, polgári iskola és tanító-képző-Intézet értesítője as 1913 – 1914, tanévről.* Nagyszombat: Nyomatott Winter Zsigmond Könyvnyomdában, 1914.
- A nagyszombati római kath. autonom hitközség által fenntartott és a Szent Orsolyáról nevezett apácák vezetése alatt álló elemi, polgári iskola és tanító-képző-Intézet értesítője as 1914 – 1915, tanévről.* Nagyszombat: Nyomatott Winter Zsigmond Könyvnyomdában, 1915.
- A nagyszombati római kath. autonom hitközség által fenntartott és a Szent Orsolyáról nevezett apácák vezetése alatt álló elemi, polgári iskola és tanító-képző-Intézet értesítője as 1915 – 1916, tanévről.* Nagyszombat: Goldmann Miksanál, 1916.
- Výročná správa ženského učiteľského ústavu rímskokatolíckej autonómnej obce v Trnave za školský rok 1935 – 1936.* Trnava: Kníhtlačiareň G. A. Bežo, 1936.
- Výročná správa ženského učiteľského ústavu rímskokatolíckej autonómnej obce v Trnave za školský rok 1936 – 1937.* Trnava: Kníhtlačiareň G. A. Bežo, 1937.
- Výročná správa Reholného slovenského ženského učiteľského ústavu uršulínok za školský rok 1939 – 1940.* Trnava: Kníhtlačiareň G. A. Bežo, 1940.
- Výročná správa Reholnej slovenskej dievčenskej učiteľskej akadémie uršulínok v Trnave za školský rok 1942 – 43.* Trnava: Kníhtlačiareň Urbánek a spol., 1943.
- Výročná správa učiteľskej akadémie v Trnave za školský rok 1945 – 1946.* Trnava: Kníhtlačiareň Urbánek a spol. 1946.
- Výročná správa učiteľskej akadémie v Trnave za školský rok 1947 – 1948.* Trnava: Kníhtlačiareň Urbánek a spol. 1948.

Slovenská pedagogická knižnica v Bratislave, Školské výročné správy z rokov 1930 – 1935, Trnava: Kníhtlačiareň G. A. Bežo

Výročná správa ženského učiteľského ústavu rímskokatolíckej autonómnej obce v Trnave za školský rok 1930 – 1931.

Výročná správa ženského učiteľského ústavu rímskokatolíckej autonómnej obce v Trnave za školský rok 1931 – 1932.

Výročná správa ženského učiteľského ústavu rímskokatolíckej autonómnej obce v Trnave za školský rok 1932 – 1933.

Výročná správa ženského učiteľského ústavu rímskokatolíckej autonómnej obce v Trnave za školský rok 1934 – 1935.

Výročné správy v Múzeu školstva a pedagogiky v Bratislave:

Výročná správa Rímskokatolíckeho slovenského ženského učiteľského ústavu uršulínok v Trnave z rokov 1938 – 1939. Trnava: Kníhtlačiareň G. A. Bežo, 1939.

Výročná správa Rehoľnej slovenskej dievčenskej učiteľskej akadémie uršulínok v Trnave z rokov 1940 – 41. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1941.

Výročná správa Rehoľnej slovenskej dievčenskej učiteľskej akadémie uršulínok v Trnave z rokov 1942 – 43. Trnava: Kníhtlačiareň Urbánek a spol., 1943.

Výročná správa Rehoľnej slovenskej dievčenskej učiteľskej akadémie v Trnave z rokov 1943 – 44. Trnava: Kníhtlačiareň Urbánek a spol., 1944.

Múzeum školstva a pedagogiky, fond *Pozostalost' Jozefa Šamka: listinný materiál životopisného, učiteľského a hudobnoteoretického charakteru*

ŠAMKO, Milo; ŽIKAVSKÁ, Mária. *František Otto Matzenauer; život a dielo, s použitím materiálu z pozostalosti po J. Šamkovi.*

Návrh na udelenie titulu zaslúžilá učiteľka- Edita Višňovská č. 134/1970.

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

BUGALOVÁ, Edita. *Hudobná Trnava a Mikuláš Schneider-Trnavský.* Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2011.

ERNSTOVÁ, Stanislava, Mária, OSV. *Pieseň vďaka Veľkňazovi Kristovi.* Suchá nad Parnou: Vydavateľstvo Ing. Petra Spustu, 2011.

GREGOR, Vladimír a SEDLICKÝ, Tibor. *Dejiny hudobnej výchovy v českých zemiach a na Slovensku.* Praha: Editio Supraphon, 1990

JENDRICHOVSKÝ, Jozef. *Vzdelávanie učiteľov-organistov, kantorov v ríms.-katolíckom učiteľskom ústave v Spišskej Kapitule v rokoch 1819 – 1949.* Ružomberok: Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity, 2006.

MICHALIČKA, Vladimír; VANĚKOVÁ, Daniela a ZACHAROVÁ, Eva. *Dejiny najstarších učiteľských ústavov na Slovensku: zborník Múzea školstva a pedagogiky.* Bratislava: Ústav informácií a prognóz školstva, 2002.

SCHNEIDER-TRNAVSKÝ, Mikuláš. *Úsmevy a slzy: spomienky skladateľa.* Trnava: Spoločnosť Mikuláša Schneidra- Trnavského, 2015.

VOZÁROVÁ, Zuzana. *Kalendár výročí osobností a udalostí trnavského regiónu 2016.* Trnava: Knížnica Juraja Fándlyho v Trnave, 2016, s. 53.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

BUGALOVÁ, Edita. *Hudobný život v 20. až 80. rokoch 20. storočia.* In ŠIMONČIČ, Jozef et al., ed. *Dejiny Trnavy, zväzok prvý.* Mesto Trnava, 2010.

- LENGOVÁ, Jana. Hudba v období romantizmu a národno-emancipačných snáh (1830 – 1918). In ELSCHKEK, Oskar a kol. *Dejiny slovenskej hudby od najstarších čias až po súčasnosť*. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, ASCO Art & Science, 1996.
- SZORÁDOVÁ, Eva. Hudobná škola (Musikschule) a počiatky profesionálneho hudobného školstva. In KALINAYOVÁ-BÁRTHOVÁ, Jana et al. *Hudobné dejiny Bratislavy. Od stredoveku po rok 1918*. Bratislava: Ars Musica, 2020.

Školská legislatíva

- Dočasné normálne učebné osnovy pre školy ľudové, meštianske a jednoročné učebné náukobehy na meštianskych školách*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1939.
- Zákon zo dňa 29. októbra 1940 o učiteľských akadémiách. In *Zvesti Ministerstva školstva a národnej osvety*, 25. XI. 1940, roč. III., zošit 13, s. 293-298.
- Nariadenie Slovenskej národnej rady o zrušení zákazu koedukácie v školách na Slovensku z roku 1944. In *Zvesti Povereníctva školstva a osvety*, 1945, roč. 1, č. 1.
- Nariadenie Slovenskej národnej rady o poštátnení školstva na Slovensku z roku 1945. In *Školské zvesti*, 1945, roč. 1, č. 1 – 4, s. 13-14.
- Zákon zo dňa 21. apríla 1948 o základnej úprave jednotného školstva §88. In LONGAUER, Jozef. *Školský zákon – komentované vydanie*. Bratislava 1948, s. 7-91.
- XXXVIII. zákonný článok z roku 1868 o vyučovaní v národných školách, HLAVA VIIa §81 – 116*. Zbierkový fond Múzea školstva a pedagogiky v Bratislave – listiny.

Internetové zdroje

- BRÓS, Viktor. História človeka a zboru. [online] In *Hudobný život*. Bratislava: Obzor, 1970, roč. II, č. 15 [cit. 2022-04-10]. Dostupné na: https://xn--h-toa hc.sk/1970/hz_15_1970.pdf
- Budapest' tanító képző foiskola könyvtára, Jelentés a tanító, tanítónő, és óvónőképző intézetek 1932 – 1933* [online]. [cit. 2022-05-03]. Budapest': Tanítóképző foiskola könyvtára, 1934. Dostupné na: <http://hdl.handle.net/10831/22027>
- Zákon č. 226 zo dňa 13. júla 1922, ktorým sa menia a dopĺňujú zákony o obecných a občianskych školách. (Malý školský zákon) [online]. [cit. 2022-04-10]. Dostupné na: <https://www.aspi.sk/products/lawText/1/3020/1/2/zakon-c-226-1922-sb-jimz-se-meni-a-doplnuji-zakony-o-skolach-obecných-a-obcanských/zakon-c-226-1922-sb-jimz-se-meni-a-doplnuji-zakony-o-skolach-obecných-a-obcanských>